

تحمل مخالف مبانی، ضرورت، و دیدگاه‌ها

با نگاهی به آراء
خواجه حافظ شیرازی،
شیخ اجل سعدی، و
علامه محمدتقی جعفری

تهیه و تألیف: سید حسین غضنفری

سرشناسه	غضنفری، سیدحسین، ۱۳۴۱ - Ghazanfari, Hossein
عنوان و نام پدیدآور	تحمل مخالف: مبانی، ضرورت، و دیدگاه‌ها با نگاهی به آرا خواجه حافظ شیرازی، شیخ اجل سعدی، و محمدتقی جعفری/ تهیه و تالیف سیدحسین غضنفری؛ ویراستار کتایون امیراحمدی.
مشخصات نشر	تهران: ایده نو، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	۳۹۶ ص.
شابک	978-600-6354-55-2
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	کتابنامه: ص. ۳۶۵-۳۶۸.
موضوع	حافظ، شمس‌الدین محمد، - ۷۹۲ق. -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی
موضوع	Shamsoddin Muhammad, 14th century -- Political and social views
موضوع	سعدی، مصلح‌بن عبدالله، - ۹۹۱ق. -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی
موضوع	Sa'di, Mosleh-ibn Abdollah -- Political and social views
موضوع	جعفری تیریزی، محمدتقی، ۱۳۰۲ - ۱۳۷۷ -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی
موضوع	Muhammad Taghi -- Political and social views/Jafari Tabrizi
موضوع	Liberty of conscience/ آزادی عقیده / Conformity/ سازش‌پذیری
رده بندی کنگره	۲۳۱ HM
رده بندی دیویی	۸/۳۰۵
شماره کتابشناسی ملی	۸۸۶۱۱۵۰

نام کتاب: تحمل مخالف مبانی، ضرورت، و دیدگاه‌ها

نویسنده: سید حسین غضنفری

ویراستار: کتایون امیراحمدی

ناشر: انتشارات ایده نو

مدیرفنی و چاپ: جواد طیبی / امور هنری و طراحی جلد: مسعود چترروز

شمارگان: ۵۰۰ نسخه / نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۱

قیمت: ۱۵۰۰۰۰ تومان / شابک: ۲-۵۵ - ۶۳۵۴-۶۰۰-۹۷۸

تهران، میدان انقلاب، خیابان ۱۲ فروردین، کوچه نوروز، پلاک ۷

کدپستی: ۱۳۱۴۶۸۴۶۳۱

نمابر: ۵ ۸۳ ۶۶۹۶۰
info@newideabook.com

تلفن: ۶۶۴۱۴۴۱۵
www.newideabook.com

سخن ناشر

پاسخ به این سؤال که چرا جمع‌آوری و تألیف کتاب تحمل مخالف، مبنای ضرورت، و دیدگاه‌ها را انجام دادم، بسیار سخت و شاید بیان همه آنچه می‌اندیشم، غیرممکن باشد.

حوادث چند دهه اخیر برای همه دلسوزان این مرزوبوم نگرانی‌های بسیار زیادی ایجاد کرده است. جامعه امروز ایران از کمبودها و نابسامانی‌های فراوانی رنج می‌برد. یکی از این کمبودها فقدان تحمل مخالف و فقدان مدارا در بین توده‌های مردم عادی و همین‌طور نزد نخبگان و دولتمردان است.

بعضی طیف‌های مذهبی، گروه‌های اجتماعی و سیاسی، و دولتمردان صدا و نگاه متفاوت با خود را بر نمی‌تابند؛ عملاً در جامعه ایران این تفکر با سرعت بسیار زیادی در حال تبیین است که: «هر که از ما نیست، بر ما است».

عدم تحمل مخالف و فقدان مدارا و تساهل متأسفانه در جامعه امروز ما نمود بسیار زیادی دارد. در عالم سیاست و فرهنگ در عالم دیانت و در بین نخبگان و عامه مردم مجموعاً جامعه به دو قشر خودی و غیر خودی یا مذهبی‌ها و غیر مذهبی‌ها تقسیم شده است.

همین موضوع زمینه را برای انواع تبعیض‌های قومی و دینی و اجتماعی و فرهنگی فراهم کرده است.

سالیان متمادی است به این موضوعات می‌اندیشم که مبانی و مفهوم انتقاد، مدارا، خشونت، آزادی، تاب‌آوری، مخالفت، مسئولیت‌پذیری، بی‌تفاوتی، تحمل، سازگاری، محدودیت، و حذف مخالف چیست؟ و این مفاهیم در چه شرایطی موضوعیت پیدا می‌کند؟ آیا لازمه مواجهه با این مفاهیم این است که فرد دست از حقانیت و دیدگاه‌های خود بشوید و باورها و دیدگاه‌های رقیب را درست و حق پندارد؟ آیا باید در همه امور و در قبال همه اعمال و افراد تحمل مخالف و مدارا نمود؟ یا پاره‌ای از امور و اعمال افراد در خور تحمل و مدارا نیست و بایستی در برابر آن‌ها ایستادگی کرد؟

یکی از مسائل مهم امروز جامعه ما و عدم تفاهم و وجود تنش‌های بسیار بین اقشار مردم، نبودن تعریفی مشخص از روابط شهروندی و مسئله ایمان و کفر در بین مردم است. چگونه انسان‌ها با دیدگاه‌های متفاوت در جامعه به قوانین و مقررات پایبند باشند و حقوق سایر انسان‌ها را ارزشمند و لازم‌الاجرا بدانند و اصلاً قوانین و مقررات باید چگونه وضع و تعریف شود تا پاسخ‌گوی این تفاوت‌ها به سمت دوری از خشونت و میل به همزیستی مسالمت‌آمیز باشد؟ چگونه به مردم و فرزندان خود یاد بدهیم که شما تنها نیستید و همه حق دارند و همه ذی‌حق هستند؟

چگونه از کاشتن بذر دشمنی و عداوت در دل کودکان خودداری کنیم و نهال دوستی و تعامل را در روح و روان فرزندان پرورش دهیم؟ چگونه تصمیم بگیریم در مسائل اختلافی با یکدیگر نزاع نکنیم و راه تعامل و گفت‌وگو را درپیش بگیریم. اینکه کشور و مردم جامعه به جمع‌بندی برسند که باید نزاع کنند یا تعامل، کنار بیایند یا حتی عقب‌نشینی کنند، می‌تواند سرنوشت‌ساز باشد. اگر ملتی و افرادی به این

درجه از مرزبندی برسند و با حوصله آن‌ها را به کار بگیرند، قطعاً از زندگی بهتری بهره‌مند خواهند شد.

رشد انتقادناپذیری در جامعه

در جامعه ما هنگامی که صحبت از انتقاد و انتقادپذیری می‌شود، همه افراد خود را انتقادپذیر معرفی می‌کنند و این امر را عامل پیشرفت در کارها و اعمال خود می‌دانند. اما واقعیت جامعه ما به گونه‌ای دیگر است. اگر در مورد افکار و اندیشه‌ها در مورد عملکرد اقدامات علمی یا سیاسی اجتماعی یا هر مسئله‌ای دیگر اعم از عالمان دینی و اساتید دانشگاهی، اعم از باسوادان و بی‌سوادان، اعم از سرمایه‌داران یا فقیران، اعم از شهرنشین‌ها و حاشیه‌نشینان موضوع یا مطلبی را بگوییم یا بنویسیم و/یا کارکردهای صورت گرفته را تقدیم کنیم حتی اگر بدون حب و بغض اظهارنظر کرده باشیم، آن افراد بدون فوت وقت با سبشیر قلم یا گفتار یا با ترفندهای گوناگون هجوم همه‌جانبه علیه فرد یا افراد انتقادکننده راه خواهند انداخت و آنان را به تدروی، قضاوت عجولانه، و تضعیف آن نهاد یا شخص متهم می‌کنند و با استدلال و توجیهات واهی، نقدهای مطرح‌شده را رد می‌کنند، گویی که آنان از هرگونه خطا و لغزش مصون‌اند.

در جامعه با پدیده بسیار خطرناک عدم تحمل مخالف و انتقادناپذیری در سطحی گسترده مواجه بوده و متأسفانه روزبه‌روز شاهد افزایش آن هستیم.

یکی از مهم‌ترین عوامل از مبانی نظری و فکری عدم تحمل مخالف و انتقادناپذیری این است که بخشی از افراد و شخصیت‌های علمی و دینی جامعه ما برای تعدد و تنوع عقیده و نظرها جایگاهی قائل نیستند و همین امر به شکاف آشتی‌ناپذیر منجر شده است. آنان قبول ندارند که لایه‌های مختلف فرهنگی و تمدنی در جامعه ما وجود دارد و برای

سعادت جامعه راهی به جز گفت و گو با یکدیگر و رسیدن به تفاهم وجود ندارد؛ فلذا، به سبب عدم تحمل نقد و مخالف، متأسفانه جامعه رو به دشمنی و تخاصم و تلاش برای حذف یکدیگر و رقیب سوق پیدا کرده است.

جامعه چندقطبی

چه بخواهیم چه نخواهیم، چه به این حقیقت واضح اعتراف کنیم چه منکر آن شویم، جامعه امروز ما چندقطبی شده است. جامعه چندقطبی امروز ما محصول سال‌ها بی‌اعتنایی به منتقدان، دلسوزان، و اندیشمندان حوزه دانشگاهی و دینی است؛ محصول بی‌اعتنایی به این تذکرات مهم که جامعه را به سوی نظرهای یک‌سویانه و یک‌جانبه‌گرایانه هدایت کرده است.

انکار واقعیت تکثر در جامعه و اصرار بر یکسان‌سازی و تحمل سلیقه یک جریان فکری باعث شکست آن تئوری و چندقطبی شدن جامعه شده است. رواج نوعی ادبیات دینی در بدنه جامعه و طرد عقلانیت انتقادی جامعه را به چندپارگی کشیده است و برای اصلاح امور راهی به جز بازسازی بنیادهای ساختاری، ترمیم گسل‌های ایجادشده، و رفع شکاف‌های بنیادین اعتقادی در نسل جوان معاصر وجود ندارد.

ایده غلط

متأسفانه نزد برخی از اندیشمندان و متفکران دینی و دانشگاهی ایده‌ای خاص وجود دارد و بر آن ایده و اندیشه پافشاری می‌کنند که حق واضح است و هرکس با آن مخالف باشد، ناپیستی او را دوست داشت و با او معاشرت کرد! برای همین، همیشه طلبکارانه از موضع بالا و با خشونت و بعضاً با تهدید و ارباب با طرف‌های مقابل برخورد می‌کنند.

فهرست مطالب

۱	فصل اول: مبانی و مفاهیم
۳	انتقاد
۳	۱ اهمیت انتقاد و انتقادپذیری در آموزه‌های اسلامی
۵	۲ خودانتقادی یا تحمل مخالف
۶	۳ تحمل نقد از سوی دیگران
۷	۴ آثار تحمل نقدپذیری از دیگران
۸	۵ انتقاد با عمل نیک همراه باشد
۸	۶ انتقاد سالم و اصلاح‌گرانه باشد
۹	۷ زمان و مکان در نقد رعایت شود
۱۰	۸ نقد صمیمی و خصوصی باشد
۱۱	۹ انتقاد خیرخواهانه باشد
۱۲	۱۰ آگاهی و شناخت ناقد
۱۳	۱۱ تحمل مخالف و فواید انتقاد
۱۷	۱۲ فلسفه تحمل نکردن مخالف و انتقاد
۱۸	۱۳ پیامدهای ناگوار تحمل مخالف و گریز از انتقاد
۱۹	۱۴ روش‌های مؤثر انتقاد سازنده

۲۵	۱۵ سخن بزرگان در مورد انتقاد
۲۸	مدارا
۲۸	۱ آثار و برکات مدارا
۲۹	۲ تحمل مخالف و مدارا
۳۱	۳ مدارا و عفو
۳۴	۴ سیره معصومین با مخالفان
۳۵	۵ محبوبیت اثر تحمل مخالف
۳۶	۶ تحمل مخالف در جذب افراد به دین
۳۷	۷ تأثیر تحمل مخالف و مدارا در تربیت
۳۹	۸ مهربانی و مدارا در تربیت اعضای خانواده
۴۰	۹ مهربانی و مدارا در تربیت کودکان
۴۰	۱۰ اولویت تشویق بر تنبیه
۴۱	۱۱ مدارا با جاهلان، صیقل جان عاقلان
۴۲	۱۲ مدارا با مخالفان
۴۳	۱۳ مدارا در سخن شاعران
۴۵	۱۴ سخن بزرگان در مورد مدارا
۴۹	خشونت
۴۹	۱ تعریف خشونت
۵۱	۲ شاخص‌های ارزیابی خشونت
۵۲	۳ اهداف اعمال خشونت
۵۲	۴ انواع خشونت

۵۴	 تعامل افراد در خانه
۵۵	 خشونت ذاتی
۵۶	 خشونت به دلیل محرومیت و ناکامی
۵۷	 تأمین نیازهای انسانی از راه خشونت
۵۸	 بیماری‌های متابولیک عامل خشونت
۵۹	 خشونت اختلالات شخصیتی
۵۹	 جلوگیری از خشونت از راه تنبیه و تشویق
۶۱	 جلوگیری از خشونت از راه کنترل اجتماعی
۶۱	 عوامل فرهنگی برای جلوگیری از خشونت
۶۲	 معنویت عامل جلوگیری از خشونت
۶۳	 راهکارها و پیشنهادها
۶۴	 آزادی
۶۴	 ۱ وجود متنوع آزادی
۶۵	 ۲ رویکرد مدرن به مقوله آزادی
۶۵	 ۳ آزادی ویژگی انسان‌شناختی
۶۶	 ۴ آزادی و حقوق مخالفان
۶۷	 ۵ جوامع آزادتر، جوامع انسانی‌تر
۶۷	 ۶ هرج و مرج، آزادی، قانون، و مخالفان
۶۸	 ۷ مفهوم آزادی در اصطلاح قدما
۶۹	 ۸ آزادی مخالفان؛ حق یا مسئولیت
۷۲	 ۹ اسلام، آزادی، و مخالفان

- ۷۳ ۱۰ آزادی اجتماعی و مخالفان
- ۷۴ ۱۱ آزادی عقیده در اسلام
- ۷۵ ۱۲ آزادی در سخن شاعران
- ۷۸ ۱۳ سخن بزرگان در مورد آزادی

۸۸ تاب‌آوری در مقابل مخالفان

- ۸۸ ۱ تاب‌آوری چیست؟
- ۸۹ ۲ نان هاندرسن تاب‌آوری را ترکیبی از ۶ عامل زیر معرفی می‌کند
- ۸۹ ۳ برخی خصوصیات تاب‌آوری
- ۹۰ ۴ عوامل کمک‌کننده به انعطاف‌پذیری
- ۹۱ ۵ شاید بهتر باشد در تبیین تاب‌آوری به این نکات توجه کنیم
- ۹۱ ۶ تحمل مخالف و تاب‌آوری
- ۹۳ ۷ ویژگی‌های اصلی افراد تاب‌آور
- ۹۵ ۸ توصیه‌هایی برای تاب‌آوری
- ۹۶ ۹ تاب‌آوری آموختنی است
- ۹۶ ۱۰ سخن بزرگان در مورد تاب‌آوری

۹۹ مخالفت

- ۹۹ ۱ تحقیر نکنید
- ۹۹ ۲ شنونده خوبی باشید
- ۱۰۰ ۳ از کلمه‌های تو و شما استفاده نکنید
- ۱۰۰ ۴ آرامش خود را حفظ کنید
- ۱۰۱ ۵ مخالف در اشعار شاعران

۶ سخن بزرگان در مورد مخالف ۱۰۳

۱۰۵ مسئولیت پذیری یا مخالفت

۱ مسئولیت انسان در برابر خالق ۱۰۵

۲ مسئولیت انسان در برابر خویش ۱۰۶

۳ مسئولیت انسان در برابر خانواده ۱۰۶

۴ مسئولیت انسان در برابر جامعه ۱۰۷

۵ مسئولیت انسان در برابر محیط زیست ۱۰۷

۶ تحمل مخالفین یا راهکارهایی برای افزایش مسئولیت پذیری ۱۰۸

۷ معنی چند اصطلاح با مسئولیت ۱۱۲

۸ سخن بزرگان در مورد مسئولیت پذیری ۱۱۳

۱۲۲ بی تفاوتی

۱ بی تفاوتی در اصطلاحات مذهبی و رایج ۱۲۳

۲ تحمل مخالفین یا بی تفاوتی ۱۲۳

۳ بی تفاوتی نتیجه زندگی مدرن است ۱۲۵

۴ عدم مخالفت و بی تفاوتی اجتماعی ۱۲۶

۵ سخن بزرگان در مورد بی تفاوتی ۱۲۹

۱۳۰ تحمل

۱ تحمل پذیری مقام انسانیت ۱۳۰

۲ صبر اختیاری است و تحمل اجباری ۱۳۳

۳ صبر زمان ندارد، تحمل قدر و اندازه دارد ۱۳۳

۱۳۴ ۴ صبر آثار تربیتی دارد و تحمل تخریبی

۱۳۴ ۵ سخن بزرگان در مورد تحمل و صبر

۱۴۰

سازگاری

۱۴۰ ۱ تعاریف سازگاری

۱۴۱ ۲ نظریات سازگاری

۱۴۲ ۳ خصوصیات انسان سازگار

۱۴۴ ۴ خصوصیات فرد سازگار

۱۴۶ ۵ سازگاری و سلامت روان

۱۴۶ ۶ تعریف بهداشت روانی

۱۴۷ ۷ سخن بزرگان در مورد سازگاری

۱۴۹

محدودیت

۱۴۹ ۱ پنج مرحله نظریه محدودیت‌ها

۱۵۰ ۲ انواع محدودیت‌ها

۱۵۰ ۳ سخن بزرگان در مورد محدودیت

۱۵۳

حذف مخالف

۱۵۳ ۱ مبانی حذف

۱۵۷ ۲ راهکارهای حکومت‌ها برای حذف مخالفان

۱۵۷ ایجاد شورش توسط عوامل حکومت

۱۵۹ حذف مخالف از طریق قدرت قضایی

۱۶۰ حذف مخالف با ابزارهای اقتصادی

۱۶۱ حذف مخالف از امکانات اجتماعی

۱۶۱	حذف مخالف از مؤسسات اداری
۱۶۲	عوارض و خسارت‌های طرد مخالفان
۱۶۳	۳ راه‌های قرآنی برای کاهش حذف مخالف
۱۷۵	مدارا با مخالفان، ضرورت تاریخی
۱۷۷	۱ تنوع افکار نقطه آغاز حرکت اصلاحی در جامعه
۱۷۹	۲ جنگ ادیان
۱۸۱	۳ مدارا و تحمل مخالف و حقوق بشر
۱۸۴	۴ نجات جامعه کاری فرهنگی است
۱۸۵	۵ قضاوت عجولانه
۱۸۷	۶ نحوه برخورد با مخالفان نظام
۱۹۱	۷ تحمل و مدارا در زندگی سیاسی
۱۹۴	۸ جایگاه خشونت و مدارا در ساختار حکومت
۱۹۶	۹ عدم تسامح در عدالت اجتماعی و حقوق مردم
۱۹۷	۱۰ برنامه‌های دینی
۱۹۸	۱۱ قاطعیت در مقابل اشراف
۱۹۹	۱۲ حفظ کرامت انسان‌ها
۲۰۰	۱۳ پذیرش تساهل و تكثر اجتماعی و فرهنگی
۲۰۱	۱۴ یتیمان مسیحی در یتیم‌خانه شیعه
۲۰۲	۱۵ اعتراض، حق دینی برای مردم در برابر حکومت‌ها
۲۰۳	۱۶ تأثیر اقلیم بر مدارا یا خشونت
۲۰۴	۱۷ ضرورت مدارا در جریان‌های شیعه

- ۱۸ خشونت دینی و سیاسی و پیامدها ۲۰۵
- ۱۹ خشونت‌های سیاسی ۲۰۶
- ۲۰ اصل مدارای با دشمن ۲۰۸
- ۲۱ از نظرگاه قرآن، اعتراض حتی به خداوند آزاد است ۲۰۹
- ۲۲ غربت تشیع در غرب ۲۱۲

۲۱۳

فصل سوم

۲۱۳

تحمل مخالف و مدارا از منظر اسلام

۲۱۳

و ائمه اطهار

۲۱۵

اسلام

- ۱ دستورات اسلام برای چگونگی مقابله با نظرهای مخالف ۲۱۵
- ۲ حقوق شهروندی و دیدگاه‌های مخالف ۲۱۶
- ۳ خطر نقدکردن ۲۱۸
- ۴ شواهدی در قرآن برای پذیرفتن تکثر ۲۱۹
- ۵ قرآن کتاب گفت‌وگو ۲۲۱
- ۶ اسلام و مخالفان ۲۲۲
- ۷ اسلام و تنوع ادیان ۲۲۴
- ۸ اسلام و سعه صدر ۲۲۵

۲۲۷

پیامبر (ص)

- ۱ پیامبر (ص) بنیان‌گذار نظام گفت‌وگو ۲۲۷
- ۲ مدارای پیامبر (ص) با اهل کتاب ۲۲۹

۳	سیره پیامبر (ص) در برخورد با منتقدان و مخالفان	۲۳۰
۴	تحمیل نکردن اسلام	۲۳۰
۵	رحمت، محبت، رفق، و مدارا اساس کار پیامبر (ص)	۲۳۱
۲۳۲	امام علی (ع)	
۱	قاطعیت و مدارا از دیدگاه امام علی (ع)	۲۳۲
۲	پاسداشت حقوق و آزادی مخالفان	۲۳۳
۳	معاشرت مسالمت‌آمیز امام علی (ع) با کفار و اهل کتاب	۲۳۶
۴	تحمل نکردن مخالفان در دولت بنی‌امیه	۲۳۹
۵	آزادی پرسش	۲۴۰
۶	دفاع جانانه از امام علی (ع) در برابر معاویه	۲۴۱
۷	داستان امام علی (ع) و خوارج	۲۴۳
۸	آزادی عقیده	۲۴۶
۹	پاسداشت حقوق مخالفان	۲۴۸
۱۰	خوارج با شمشیر زبان به جان صاحبان فضیلت افتادند	۲۴۹
۲۵۰	امام رضا (ع)	
۱	سبک سیاسی امام رضا (ع) با حکومت	۲۵۰
۲	آزاداندیشی و آزادی در عصر امام رضا (ع)	۲۵۱
۳	نقش امام رضا (ع) در سیستم حکومتی	۲۵۱
۴	تصمیم‌گیری‌های معقول و منطقی	۲۵۳
۶	حق و باطل از دیدگاه امام رضا (ع)	۲۵۴
۷	از گفت‌وگو با حالت تحکم خودداری می‌کرد	۲۵۶
۸	الگوسازی از امامان معطوف به معادلات عصر ما	۲۵۶